

HET WATER IS TE DIEP
De media als brug over de kloof tussen geschiedenis en
openbaarheid

DOOR

MARC REYNEBEAU

Licentiaat geschiedenis; redacteur Knack

Een jaar of tien geleden promoveerde de Nederlandse historicus Jan Bank op een proefschrift, waarvan een van bijstellingen luidde: de openheid van academici tegenover de media is omgekeerd evenredig met de bereidheid van de overheid om de universiteit te financieren. En Jan Bank kon weten waar hij het over had, want vóór hij hoogleraar werd, was hij jarenlang redacteur van de *Volkskrant*.

In Rotterdam had ik het genoeg een van Banks medewerkers te zijn, maar na een jaar of twee ben ik aan de universiteit opgestapt. Daar waren een boel vooral praktische redenen voor, en één daarvan zag ik mooi geformuleerd in de memoires van de Britse journalist Edward Behr, die naar de universiteit van Cambridge was getrokken en daar vaststelde:

“the idea of spending the rest of my life in academic surroundings, even as delightful as Cambridge, filled me with claustrophobia”¹

waarna hij de overstap naar de journalistiek maakte. Dat is, denk ik, een kwestie van karakter en meer bepaald van gebrek aan geduld, maar ook het omgekeerde is het overwegen waard, dat academische historici lijden onder een vorm van pleinvrees, zich daardoor in hun eigen discipline opsluiten en het liefst zo min mogelijk met de buitenwereld te maken willen hebben. Deze, toegegeven, nogal ongenuanceerde bewering roept een complex geheel van problemen op, die uiteindelijk allemaal te maken hebben met de relatie tussen de wetenschap en de samenleving waarin ze wordt beoefend.

1. Edward BEHR, *Anyone here been raped and speaks English? A foreign correspondent's life behind the lines*, London, New English Library, 1982, pp. 71-72.

De kwestie stelt zich nog specifieker wanneer het gaat om de nieuwste geschiedenis. Oudere en zelfs minder oudere contemporanisten zullen zich nog altijd levendig herinneren dat hun vakgenoten in bijvoorbeeld de mediëvistiek vaak van oordeel waren dat de nieuwste geschiedenis eigenlijk toch niet veel méér kon voorstellen dan een vorm van nauwelijks veredelde journalistiek. En journalistiek, dat was misschien wel niet het láágste van het laagste, maar toch, zeer serieus konden zij dat niet nemen. De nieuwste geschiedenis besloeg immers een terrein waarop de bronnen niet toegankelijk waren, waarin de academische distantie onmogelijk was en vooral, het kon er gaan over al te delicate, maatschappelijk nog niet verteerde onderwerpen, die nog altijd het voorwerp van controversen, polemiek en hartstocht zijn. Het kon, kortom, geen wetenschap zijn en het kon vooral geen *veilige* wetenschap zijn. Veilig, voor de historicus dan.

Die vaststelling, en de vragen die ze oproept, lijkt mij essentieel wanneer we ons bezinnen over de weerklank van de geschiedbeoefening in de media. Een kritische kijk op de relatie tussen de geschiedenis als wetenschap en de media, moet de media, naar de letterlijke betekenis van het woord, vooral aanzien als mediator tussen wetenschap en samenleving. Tenslotte vervullen zij slechts een megafonofunctie; zij berichten alleen over wat hen bereikt en hun aandacht wekt en zwijgen over wat niet bestaat. Meteen wordt de vraag gesteld naar de manier waarop de geschiedenis functioneert in de openbaarheid, en dus naar haar aanwezigheid in de intellectuele en culturele discussie. Een kritisch betoog daarover zal evenwel vooral aandacht hebben voor de problematische aspecten van het onderwerp, wat fataal een zekere eenzijdigheid in de hand zal werken.

De vaststelling van Edward Behr dateert van kort na de tweede wereldoorlog, maar de al geciteerde bijstelling van Jan Bank wijst erop dat de verhouding tussen geschiedenis en media niet fundamenteel is veranderd: academische historici hebben het liefst niet teveel te maken met de media, behalve wanneer ze daar op een redelijk opportunistische manier gebruik van kunnen maken, met name wanneer ze daarmee tegenover de buitenwereld en vooral tegenover de overheid, kunnen bewijzen dat het van groot belang is om de overheidsfinanciering van hun bedrijvigheid veilig te stellen. Ook bij ons worden de media door de academische wetenschap het liefst, of althans het vaakst onder de arm genomen, wanneer bijvoorbeeld het aantal lesuren geschiedenis in het secundair onderwijs in het geding is.² Dan hoor je grote woorden over kritische zin aanscherpen,

2. Cf. Helmut GAUS (red.), *Historici op oorlogspad*, Bulletin van het OSGG, nr. 26, oktober 1979.

essentiële rol in de democratie, *Hitler connais pas*, het collectieve geheugen in stand houden, etcetera. Allemaal waar, maar met enige boosaardigheid zou men net zo goed kunnen stellen dat historici maar bereid zijn om hun vak en de goede zin ervan maatschappelijk te legitimeren, wanneer hun tewerkstellingskansen, in dit geval in het onderwijs (tot voor enkele jaren de belangrijkste professionele uitweg voor afgestudeerde historici), op de tocht staan. Volledigheidshalve moet ik hieraan toevoegen dat deze opportunistische trek opgaat voor elke academische discipline. In tijden waarin historici zich niét bedreigd voelen in hun broodwinning, zijn zij blijkbaar van oordeel dat de media en het publiek maar voetstoots moeten áánnemen dat de geschiedenis die maatschappelijke legitimiteit zou bezitten. Bovendien worden historici die in media werkzaam zijn – en dat zijn er de jongste jaren meer en meer – in zulke gevallen nogal eenzijdig benaderd, niet zozeer als gesprekspartners met een eigen, in dit geval journalistieke verantwoordelijkheid, maar als vooruitgeschoven pionnen in de boze buitenwereld, die te dom is om het evidente belang van de geschiedenis in te zien. Van die historici-journalisten wordt een vanzelfsprekende medewerking en medeplichtigheid verwacht in het dienen van de goede zaak, die dus in een bepaald opzicht niet meer dan een corporatistische zaak is.

Dit gaat om crisismomenten. Toch wordt de relatie tussen de geschiedenis als wetenschap en de media/samenleving niet daardoor bepaald, maar wel door de alledaagse praktijk. En dan moet er een structurele paradox worden vastgesteld. Aan de ene kant is er een vaststelling die Chris Vandenbroeke en Carine Stevens als volgt formuleerden:

“Zonder meer is duidelijk dat het historisch onderzoek evenals de belangstelling voor het verleden nu al jaren lang heel sterk in de lift zitten en op steeds meer belangstelling kunnen en moeten rekenen.”³

Aan de andere kant staat een erg sombere vaststelling die Romain Van Eenoo eind 1991 maakte, met name dat historici blijkbaar geen enkele rol toegewezen krijgen in het hedendaagse, nochtans erg levendige cultuurdebat, dat zij zelfs niet worden aanzien als cultuurproducenten, hoewel het voor Van Eenoo vaststaat dat “zonder historisch onderzoek vrijwel elke cultuurvorm zou afgestorven zijn en dat elk onderzoek naar

3. Chris VANDENBROEKE en Carine STEVENS, “De historische belangstelling in Vlaanderen: de rijkdom van een wilde groei”, in *Vlaanderen Morgen*, 1986, 2, p. 30.

het wezen en de functie van culturele verschijnselen zonder historische inbreng totaal uitgesloten is".⁴

Van Eenoo heeft zonder meer gelijk, zeker wanneer hij daarbij uitdrukkelijk verwijst naar de culturele dimensie van de geschiedenisbeoefening. De paradox die hij formuleert, en met name het culturele perspectief waarin hij die plaatst, staat immers in een direct verband met de manier waarop de geschiedenis maatschappelijk functioneert, en waarin ook de media hun rol spelen. Dat het daarmee grondig fout loopt, vindt een echo in het recent verschenen polemische essay *De vreugden van Houssaye* van Jo Tollebeek en Tom Verschaffel.⁵ Dubbend over de vraag welke de zin van de geschiedenis kan of moet zijn, komen Tollebeek en Verschaffel tot het besluit dat geschiedenis in wezen, in de enge zin, volstrekt nutteloos is. Ze vindt evenwel een verantwoording in de idee dat de geschiedenisbeoefening op zichzelf een waardevolle intellectuele activiteit is. Ze genereert immers een vorm van wijsheid, die evenwel niets meer te maken heeft met kennis over een specifiek historisch feit, maar die een veel ruimer toepassingsveld bezit, als een soort meta-wetenschap.

Het is waar dat de geschiedenis het vermogen bezit om een rol te spelen in het intellectuele leven en dat ze daarin zelfs enige macht kan verwerven. In Frankrijk wordt, veelal middels enquêtes, geregeld de vraag gesteld naar wie deze *pouvoir intellectuel* in handen heeft. De recentste die ik ken werd in 1989 uitgevoerd door het weekblad *L'évènement du jeudi*.⁶ Daarin kwam de historicus François Furet als de derde belangrijkste intellectuele machthebber van het land uit de bus (toegegeven, het was in het revolutiejaar 1989), achter een gedeelde eerste plaats voor Claude Lévi-Strauss en Bernard Pivot. Hij was lang niet de enige historicus in het palmares, zoals je in Frankrijk in het algemeen altijd wel ergens struikelt over een Le Goff, Duby, Le Roy Ladurie of vroeger een Braudel wanneer de publieke discussie er een of ander spektakel opvoert. Bij ons is daar echter geen sprake van. Een enquête van *De Nieuwe Maand* over de intellectuele macht in Vlaanderen,⁷ bevatte wel drie-en-een-halve his-

4. Romain Van Eenoo, "Historici en cultuur: een actueel discussiepunt", in *Colloquium over de beeldvorming rond de 19de eeuw in Vlaanderen. Balans en perspectief, 1971-1991*, Gelrode, Contactgroep 19de eeuw, 1992, pp. 13-14.

5. Jo TOLLEBEEK en Tom VERSCHAFFEL, *De vreugden van Houssaye. Apologie van de historische interesse*, Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1992.

6. "1989: le pouvoir intellectuel en France", in *L'évènement du jeudi*, 2 februari 1989, blz. 64-97.

7. Mark SCHAEVERS, "Kermiskoers", in *De Nieuwe Maand*, 32-8, oktober 1989, pp. 2-3.

toricus in haar top-20, maar geen enkele daarvan was als academisch historicus actief. Het geheel van het intellectuele vedettariaat – voor zover dat zou bestaan en belang zou hebben – omvat géén historici, het bredere, geïnteresseerde publiek kent hen niet, hoewel het toch een hele meute kunstenaars, filosofen, managers, astronomen, medici of biologen wél als *maîtres à penser* beschouwt.

Het is waar, sinds de jaren tachtig staan de mens-, cultuur-, sociale en gedragswetenschappen enigszins op de tocht als zijnde economisch nutteloos, niet productief en voor sommigen zelfs onwetenschappelijk. Dat is ook in de media zichtbaar, want wanneer daar sprake is van wetenschapsjournalistiek, verwijst die term in feite alleen naar de zogeheten exacte wetenschap.⁸ Deze vorm van gespecialiseerde journalistiek is vrij recent; hij dateert niet toevallig van de “zakelijke” instrumentalistische en economistische jaren tachtig en wordt in tegenstelling tot vroeger niet langer beoefend zoals in de achttiende eeuw in de op spektakel en effecten beluste burgersalons aan wetenschap werd gedaan, maar wordt meestal bedreven door goed opgeleide journalisten met doctortitels. Tegenover het uitdrukkelijk om nut, en praktische toepasbaarheid vragende getij – dat deze exacte wetenschapsjournalistiek mogelijk heeft gemaakt – heeft de geschiedenis nooit enig weerwerk kunnen bieden. Ze heeft nooit afdoende kunnen antwoorden op het impliciete verwijt dat ze slechts een louter speculatieve vrijetijdsbesteding en in wezen een overbodige luxe zou zijn. Ze beperkte zich, als ze al reageerde, op het voorleggen van adelbrieven omtrent kritische zin etc., die blijkbaar steeds minder geloofwaardig toeschijnen.

Het is waar, de functie en het nut van de geschiedenis als wetenschappelijke discipline zijn niet vanzelfsprekend, zelfs niet voor historici zelf.⁹ Het is waar, bepaalde essentiële aspecten van het fundamentele historische onderzoek, bijvoorbeeld in de cliometrie, spreken per definitie weinig tot de verbeelding of bezitten weinig spektakelwaarde. Maar de malaise is

8. Marga WINNUBST, “Wetenschapspopularisering in Vlaanderen. Profiel, zelfbeeld en werkwijze van de Vlaamse wetenschapsjournalist”, in *Communicatie*, 21-1, mei-juni-juli 1991, pp. 1-16.

9. Hoewel ze ongetwijfeld een rol speelt in de relatie tussen de wetenschappelijke geschiedenispraktijk en het publiek, ga ik niet verder in op wat de “crisis”, in die praktijk wordt genoemd; cf. Jo TOLLEBEEK, “Historisch besef in Vlaanderen. Identiteit en vervreemding”, in *Ons Erfdeel*, 33-2, maart-april 1990, pp. 163-173; Hugo SOLY, “Geschiedenis in de jaren tachtig: wetenschap of verhaal?”, in Theo VENCKELEER en Werner VERBEKE (red.), *Cultuurwetenschappen in beweging*, Leuven-Antwerpen, Vlaamse Vereniging voor Cultuurwetenschappen, 1992, pp. 25-56.

breder, en de relatieve afwezigheid van de academische geschiedenis in het culturele debat en dus in de media is er de uitdrukking van. Dat roept alvast vragen op omtrent de betekenis van de zogeheten maatschappelijke relevantie, die de geschiedenis in de ogen van haar beoefenaars zou bezitten en waarmee zij hun jobs en financiering verrechtvaardigen. Wat betekent die relevantie immers wanneer de media nauwelijks berichten over of het publiek helemaal niet op de hoogte is van de stand van de geschiedwetenschap, de krachtlijnen in het onderzoek, waar de zwarte gaten zitten, enzovoort? Ik herhaal: blijkbaar moeten, vanuit de historische praktijk bekeken, het ruimere publiek en de media maar voetstoots aanvaarden dat de geschiedenis inderdaad deze legitimiteit zou bezitten, zonder dat ze daar zelf echt van overtuigd zijn.

Vanuit de idee dat niet zozeer de theorie, maar wel de praktijk van elke dag bepalend is voor de relatie tussen geschiedenis en media, ligt het belangrijkste knelpunt in de openbare perceptie van de historisch-wetenschappelijke bedrijvigheid vanzelfsprekend in de manier waarop die bedrijvigheid tot uiting komt. Dat laatste gebeurt vrijwel uitsluitend via publikaties.

Vooreerst moet worden vastgesteld dat erg veel van die publikaties – en dan gaat het zowel om boeken als tijdschriften – als het ware alleen in de academische binnencirkel thuishoren, waarin men al enig direct inzicht moet hebben om zelfs maar van het bestaan ervan op de hoogte te zijn. Algemene intellectuele tijdschriften publiceren daarentegen erg weinig bijdragen over geschiedenis, ondanks hun belangstelling voor andere mens- en cultuurwetenschappen. Slechts een gering aantal zogeheten “algemene” uitgeverijen toont belangstelling voor publikatie van wetenschappelijk verantwoord historisch werk, of is in die belangstelling nogal eenzijdig gericht, met name in de zin van de (Franse) mentaliteitsgeschiedenis en dat vooral via de publikatie van ego-documenten, of via al dan niet gesponsorde en daardoor soms dubieuze gelegenhedenuitgaven.

De meeste historische publikaties komen daardoor uitsluitend binnen het academische circuit tot stand, bij een of andere *university press* of in reeksen van Academies, archiefcentra of gespecialiseerde genootschappen, die veelal volmaakt afwezig blijven uit het (commerciële) uitgevers- en boekhandelscircuit, met alle gevolgen vanden dien inzake promotie en distributie. Indien de betrokken auteur niet direct met zijn boek naar de media stapt, is het voor journalisten al erg moeilijk om zelfs maar te weten dat een bepaalde publikatie verschenen is. Trachten een recensie-exemplaar te bemachtigen is trouwens veelal een ware bezoeking. Een verzoek daartoe wordt bijna aanzien als een poging tot oplichting, een verdenking die enkel kan getemperd worden wanneer de journalist een

document in drievoud en op gezegeld papier ondertekent waarin hij belooft wel degelijk een recensie te zullen publiceren. Onlangs had ik zo'n boek aangevraagd bij de Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen; opdat ik dit boek toch maar niet zou kunnen verkopen, had de secretaris van die club er welgeteld 27 (zevenentwintig) keer de mededeling *Review Copy* ingestempeld. Ik kon er niet aan weerstaan me af te vragen of zoveel ijver niet een betere zaak waardig was. Deze media-onvriendelijkheid wordt nog versterkt door een latente maar voelbare overtuiging dat journalisten niet in staat zouden zijn want te oppervlakkig werken om een degelijke recensie te schrijven. Is die vrees niet altijd onterecht, ik kan me niet van de indruk ontdoen dat het vaak louter om territoriumdrift gaat: in academische kwesties krijgt enkel de professionele academicus recht van spreken.

Een nog groter obstakel voor een vlotte doorstroming van het wetenschappelijke werk via de media naar het ruimere publiek, lijkt me van technisch-inhoudelijke aard te zijn. Enigszins grof geformuleerd: hoewel het schrift hun belangrijkste vorm van communicatie is, kunnen de meeste historici niet schrijven en doen ze ook niet de minste inspanning om daar aan te verhelpen. Tekstverzorging en eindredactie zijn hen onbekend en wijzen ze zelfs hautain af. Ze vergeten dat niet alleen de historische kritiek maar ook het schrijven zelf enige ambachtelijke stielvaardigheid vereist. Tenslotte is wetenschappelijk onderzoek zinloos wanneer het resultaat ervan niet communicabel is, wanneer het in louter technische zin niet leesbaar want slecht geschreven is. Het taalgebruik van veel historici is dan ook fantasieloos, verouderd, gezwollen, stuntelig, nodeloos ingewikkeld en bij nader inzien niet zelden gewoon slordig. Vlot taalgebruik schijnt zelfs een beetje verdacht te zijn. Want het is niet alleen een kwestie van onbeholpenheid en gebrek aan communicatievaardigheid. Blijkbaar voelen historici zich verplicht om een wat verheven, overdreven verzakelijkt idioom in het gelid te brengen, dat zich bijvoorbeeld uit in het gebruik van de wij-vorm wanneer ze het een zeldzame keer over zichzelf moeten hebben. "Wij danken onze echtgenote," lees je dan in een woord vooraf.

Die pseudo-plechtigheid vloeit in iets minder onschuldige gevallen voort uit een wat verkrampde opinie over wat men denkt wetenschappelijkheid te zijn. Stroef en archaïsch schrijven lijkt dan een alvast formele manier om een indruk van sérieux te wekken. Een vlotte leesbaarheid roept daarentegen een soort smetvrees op, alsof men bang is te verzeilen in wat met een zeker gevoel voor *horreur* als popularisering en vulgarisering wordt beschouwd, wat dan gelijk staat met versimpeling en niét serieus. Deze verkeerd begrepen idee van wetenschappelijkheid

leidt tot niets anders dan academisch hermetisme. Een hardnekkig, maar populair misverstand.¹⁰

Niet zelden loopt dit verschijnsel parallel met een ander: het verlangen om toch maar zo objectief mogelijk voor de dag te komen, om toch maar niet de indruk van een of andere persoonlijke betrokkenheid te laten blijken. Toch weet iedereen dat zo'n objectiviteit niet bestaat en dat het voorwenden van het tegendeel eigenlijk een vorm van bedrog is, zodat de ware reden ervoor, zo vrees ik, elders ligt, met name om toch maar zijn nek niet uit te moeten steken. Ik kom daar op terug.

Door dit alles heen loopt de angstvallige neiging om enkel voor een *incrowd* te schrijven, om zich impliciet uitsluitend te richten tot de mede-academici, en meer bepaald de medespecialisten binnen een bepaald vakterrein, in het ergste geval om enkel te publiceren in functie van het eigen curriculum. Zoiets maakt publikaties vaak volmaakt onleesbaar voor wie niet behoort tot de onmiddellijke inner circle. Vooral wanneer doctorale proefschriften worden gepubliceerd, wat vaak in schuifjes gebeurt, doet dit verschijnsel zich voor. In een zogeheten exhaustieve biografie van Julius Vuylsteke,¹¹ wordt bijvoorbeeld een hele, voor de biografie belangrijke uiteenzetting over de familiale herkomst van Vuylsteke tot niet eens drie bladzijden herleid. Waarom? Omdat het originele, uitgebreide betoog daarover al eens elders, in een wetenschappelijk tijdschrift werd gepubliceerd. Dit is een totaal onhoudbare redenering, die enkel voor de persoon van de auteur enige zin kan hebben. Een ander voorbeeld: een recent repertorium van de Gentse broederschappen in de late middeleeuwen.¹² Het boek is zichtbaar niet meer dan zo'n uit een doctoraat gehakt fragment, wellicht een annex, en daardoor, letterlijk, alleen bevattelijk voor de – hoeveel? dertig? – specialisten op dit terrein. Typisch is dat in het hele boek niet eens te vernemen valt wat die broederschappen eigenlijk zijn. Blijkbaar ging de auteur in kwestie ervan uit dat de lezers van zijn boek zijn doctoraat al kenden, waarbij natuurlijk de vraag rijst welke de zin van het boek dan nog kan zijn. Door zo'n verondersteld-gekend, is dit boek daarom een onboek, het drukken niet waard, omdat het niet op zichzelf kan bestaan, maar enkel een satelliet is van een groter

10. Cf. Herman DE CONINCK, *De flaptekstlezer*, Amsterdam, De Arbeiderspers, 1992, pp. 39-42.

11. José VERSCHAEREN, *Julius Vuylsteke (1836-1903)*. Klauwaard & Geus, Kortrijk, J. Van Ghemmert, 1984.

12. Paul TRIO, *De Gentse broederschappen (1182-1580). Ontstaan, naamgeving, materiële uitrusting, structuur, opheffing en bronnen*, Gent, Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde (*Verhandelingen*, XVI), 1990.

geheel, dat oorspronkelijke proefschrift. Gaat het hier om minachting van het publiek, om een bedenkelijke interpretatie van het adagium *publish or perish*? Hoe dan ook, een autonome, relevante publikatie is er in alle geval niet uit voortgevloeid.

Zoiets heet communicatief hermetisme, autisme en/of egotisme. Het hangt samen met een ander verschijnsel: nogal wat historici houden zich enkel bezig met concrete vakproblemen. Daar is natuurlijk niets tegen in te brengen, integendeel, maar mijn bezwaar daartegen is dat het daarbij blijft, dat het vakprobleem niet in een ruimer perspectief wordt geplaatst waardoor het onderwerp ook geen bredere reikwijdte krijgt. Dat heeft als gevolg dat de geschiedenisbeoefening vooral publikaties oplevert die, mede door hun ontoegankelijke begrippenapparaat en dito referentiekader, gedoemd zijn om het gespecialiseerde milieu nooit te verlaten, omdat ze onmogelijk de aandacht kunnen wekken van de niet-academische buitenwereld, de media in de eerste plaats.

Tenslotte blijft daarmee dezelfde vraag van altijd ook hier als een schim rondspoken, waar dient geschiedenis voor? De resultaten van de historische praktijk leveren slechts één antwoord op deze vraag: om feiten te weten te komen die we tevoren nog niet kenden. maar waarom we die feiten dan zouden moeten kennen? Geen antwoord. Neem nu zo'n biografie van Vuylsteke of, onlangs gepubliceerd, de biografie van Paul Fredericq.¹³ Beide boeken zijn ook in dat niet te harden taaltje geschreven, maar voor de rest zijn het keurige studies, waarin alle beschikbare bronnenmateriaal is verzameld, chronologisch geordend en naverteld. (Hoewel. De Fredericq-biografie is nauwelijks meer dan de boekuitgave van een van 1972 daterende licentieverhandeling. Het *dédain* voor het publiek en voor de discipline zelve was zo groot dat voor deze uitgave bijna twee decennia historiografie veronachtzaamd werd.) Zulke boeken beginnen met de geboorte van het personage en eindigen met diens dood. Niets op aan te merken allemaal – maar de allereerste vraag is onbeantwoord gebleven: waarom zouden wij in godsnaam iets willen vernemen over het leven van die meneer Vuylsteke of die meneer Fredericq?

Voor de specialisten van het liberalisme of van de Vlaamse beweging in de 19de eeuw spreekt dat voor zichzelf, maar niet iedereen is zo'n specialist. Er is dus iets meer nodig om ons ertoe te bewegen kennis te willen nemen van deze biografieën, om het belang van dit specifieke onderzoek aan te geven. Maar daarover maken deze boeken ons niets

13. E.C. COPPENS, *Paul Fredericq*, Gent, Liberaal Archief, 1990.

wijzer, ze werden zelfs letterlijk gepubliceerd zonder de minste verantwoording, wat, als je daar even over nadenkt, toch wel ongelooflijk arrogant is. Dat dit niet zozeer een technische aangelegenheid is, is deze en soortgelijke publikaties ook aan te zien: dit is werk zonder de minste visie, dit is onderzoek dat door geen enkele originele vraagstelling wordt gestuurd, maar enkel georiënteerd is door de bekommernis om zoveel mogelijk en bij voorkeur alle weetjes over een bepaald onderwerp te verzamelen. Al bij al is dat toch maar een erg primair-wetenschappelijke houding. En daarmee is voor hen de kous af, terwijl het dan eigenlijk pas zou moeten beginnen, als die auteurs er tenminste zouden naar streven om het eerste niveau van de gegevensverzameling te overstijgen. Immers,

“het nieuwe in de historiografie, en zeker in haar biografisch onderdeel, komt in heel veel gevallen niet van nieuw materiaal, al wordt dat ook wel ontdekt, maar wel van nieuwe vragen en nieuwe interpretaties”

aldus Eric Defoort, die de contextualisering als “een van de meest vitale bestanddelen” – van met name de biografie noemt.¹⁴ Die ambitie zit er echter meestal niet in, wat zo’n publikatie voor de niet-specialisten natuurlijk weinig interessant maakt. Men wil zijn nek niet uitsteken om een visie te verdedigen, wat dan onvermijdelijk de gedachte oproept: dit gebrek aan engagement tegenover het eigen onderwerp getuigt van een gebrek aan engagement tegenover het eigen vak in zijn geheel.

Als er niet wordt gestreefd naar visies of vraagstellingen, kan er ook weinig sprake zijn van botsende meningen. Ergo, discussies en polemieken zijn vrijwel uitgesloten. Nochtans zijn ze het zout in de pap van het wetenschappelijke en het publieke discours: ze brengen verheldering in inzichten en standpunten, geven aan waar de meningen uiteenlopen, nodigen anderen uit tot een eigen inbreng. Tenslotte is discussie de basis van de democratie, en, wat de relatie tot de media betreft, die zouden zelfs een geschikt forum kunnen bieden om zulke debatten te organiseren. Maar sommige historici huiveren al bij de gedachte alleen. Veel liever blijven ze knus en gezellig binnen de eigen kring. Desnoods wil men daar de begrijpelijke onverschilligheid van de media en van het publiek nog bij nemen. Maar zo’n toestand waarin kritiek afwezig is, kweekt én gedijt in – want het werkt naar beide kanten – een mentaliteit waarin het corporatisme nooit ver af is. Het is een oude kwaal; het volstaat hierbij te herinneren aan de omstandigheden waarin

14. Eric DEFOORT, *Neel Doff, leven na Keetje Tippel*, Antwerpen-Baarn (Brussel), Hadewijch/BRTN/VAR, 1992, p. 11.

het door Jan Dhondt geleide *Bulletin critique d'histoire de Belgique* vanaf 1967 als een zelfstandige publikatie moest verschijnen: omdat de *Revue du Nord*, waarin het tot dan toe verscheen, gezwicht was onder de druk van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, die zich onheus bejegend achtte door de kritiek die in het *Bulletin* op haar was uitgeoefend.¹⁵ Een primaire solidariteit onder vakgenoten is volstrekt legitiem, maar het wordt bedenkelijker wanneer solidariteit ontaardt in corporatisme dat de interne kritiek doet verzanden, waardoor het hele mechanisme van het zogeheten wetenschappelijke communisme in het gedrang komt. Parallel daarmee moet ook het ontbreken van een systematische wetenschappelijke recensiecultuur worden vastgesteld. Het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* heeft bijvoorbeeld niet eens een recensierubriek, wat toch eigenlijk heel vreemd is. Het kritische opvolgen van studies over Belgische geschiedenis gebeurt vooral in drie in Nederland uitgegeven tijdschriften, het *Tijdschrift voor Geschiedenis*, de *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* en het *Tijdschrift voor sociale geschiedenis*. En, trouwens, waar is de tijd van het *Bulletin critique*, dat ooit – kortstondig – werd opgevolgd door een *Critical chronicle of the Belgian contemporary history*?

Toch is er geregeld aanleiding tot enig debat, ik denk bijvoorbeeld aan bepaalde visies en stellingen van Karel Van Isacker, Lode Wils, Els Witte of Chris Vandenbroeke. Discussies daarrond blijven echter meestal beperkt tot het geknetter van wat voetzoekers hier en daar, zonder dat iemand daar echt wijzer van wordt. Ook hierin aarzelen historici om hun nek uit te steken, omdat ze in hun rust niet willen gestoord worden, omdat ze bang zijn om collega's te ontstemmen, omdat ze met die collega's nog afspraakjes moeten maken over de verdeling van kredieten of mandaten, het dondert niet wat. Ook dat, denk ik, getuigt van een gebrek aan wetenschappelijk engagement, en het hoeft dan ook niet te verbazen dat ook de media dan niet bijster veel enthousiasme tentoon spreiden.

Hetzelfde geldt voor het aanpakken van controversiële thema's. Hierin wordt de nieuwste geschiedenis geconfronteerd met het specifieke verschijnsel

15. Jan DHONDT, "Avant-propos", in Jan DHONDT (red.), *Bulletin critique d'histoire de Belgique 1966-67*, Gand, eigen beheer, 1967, pp. 1-2. Dhondt had de "très antique" Commissie verweten dat ze enkel diende "à gratifier la vanité de certains", die hij omschreef als "anachronismes & cooptation", en dat ze door haar "véritable léthargie" geen enkele stimulerende functie in het wetenschappelijke onderzoek vervulde.

van een brok verleden die nog niet *bewältigt* is, waarin nog altijd betrokkenen hun eigen gelijk van toen bevestigd willen zien, waarin de historiografische basisconsensus nog altijd afwezig blijft. De geschiedenis van de tweede wereldoorlog is daar nog altijd het meest sprekende voorbeeld van, ondanks het vele goede werk dat al op dit terrein is verricht. De discussie met die betrokkenen van toen wordt nauwelijks aangegaan, en wanneer iemand er dan toch eens in slaagt om toegang te krijgen tot de oorlogsarchieven van de Société Générale, komt daar een publikatie uit voort die vrijwel alle thema's die belang hebben welbewust verdoezelt alsof de gulle archiefhouder op die manier bedankt moest worden.¹⁶ Om het grof te zeggen: wat is de goede zin van zo'n potentieel nochtans belangwekkende studie wanneer ze alleen bestaande clichés herhaalt? Maar het gaat verder terug. Zo is er bijvoorbeeld de twee eeuwen oude idee van Jozef II als keizer-koster, die, denk ik, in feite niets anders dan een klerikale mythe is. Maar de mythe leeft nog voort en het zou me een persoonlijk genoegen zijn mocht een of andere historicus ze eens ontmaskeren, vooral omdat ze te maken heeft, in *déze* hypothese toch, met de hele ontstaansreden van de Belgische staat. Er valt daar, met andere woorden, nog veel te doen en media en publiek hebben er een grote belangstelling voor. Er bestaat daarbuiten inderdaad nieuwsgierigheid, maar, andermaal, zelfs bij onze grote verjaardagen en in actuele thema's – weze het 150 jaar België, 100 jaar socialisme, de *Historikerstreit*, of de rechtse oriëntering van de Vlaamse beweging – blijft de belangstellende veelal in de kou staan. De belangrijkste “nieuwe,” boeken rond de tweehonderdste verjaardag van de Brabantse Omwenteling (1989-92) waren heruitgaven van publikaties van Henri Pirenne en Suzanne Tassier, uit respectievelijk 1920 en 1930!

Het is erg moeilijk om precies in te schatten hoe representatief al deze bezwaren tegen de (publikatie)praktijk zijn, hoe zwaar ze wegen tegenover de even onmiskenbare successen op het terrein van met name de nieuwste geschiedenis. Minder dubbelzinnig is echter het effect in de media. Daarom is dit mijn conclusie voor de academische geschiedenis: een reëel engagement van de media tegenover de historiografie moet worden voorafgegaan door een wetenschappelijk engagement binnen het academische bedrijf zelf. Daar ontbreekt het aan, getuige de – ik herhaal, eenzijdig aangedikte – bezwaren die ik daarnet opsomde. Dat engagement

16. Mark VAN DEN WIJNGAERT, *Nood breekt wet. Economische collaboratie of accomodatie: het beleid van Alexandre Galopin, gouverneur van de Société Générale tijdens de Duitse bezetting (1940-1944)*, Tiel, Lannoo, 1990.

is de ware, welbegrepen ernst van de wetenschappelijke praktijk. Daarin ligt dan ook de relevantie van het onderzoek vanzelf besloten, als die term dan toch weer moet vallen. Want het ene kan niet zonder het andere.